

PARLAMENT EUROPEJSKI

2004

2009

*Komisja Prawna
Przewodniczący*

01.4.2009

Arlene McCarthy
Przewodnicząca
Komisja Rynku Wewnętrznego i Ochrony Konsumentów
BRUKSELA

Przedmiot : Opinia w sprawie podstawy prawnej wniosku dotyczącego rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie handlu produktami z fok (COM(2008)0469 – C6-0295/2008 – 2008/0160(COD))

Szanowna Pani,

Dnia 31 marca 2009 r. Komisja Prawna z własnej inicjatywy, zgodnie z art. 35 ust. 3 Regulaminu podjęła decyzję o rozpatrzeniu podstawy prawnej wyżej wymienionego wniosku dotyczącego rozporządzenia¹. Komisja rozpatrzyła powyższą sprawę na posiedzeniu w dniu 31 marca 2009 r.

W sprawie nie chodzi o to, że komisja właściwa chciała dokonać zmiany podstawy prawnej, lecz o pytanie, czy wniosek w wersji zmienionej przez komisję można przyjąć na wybranej podstawie prawnej. Podstawę prawną stanowi art. 95 w związku z art. 133 WE.

Kontekst ogólny

Komisja Rynku Wewnętrznego i Ochrony Konsumentów dokonała zmiany wniosku Komisji dotyczącego rozporządzenia w sprawie handlu produktami z fok, żeby wprowadzić zakaz wprowadzania na rynek, przywozu, tranzytu przez jej terytorium i wywozu z niej produktów z fok (art. 1), który obejmuje wszystkie gatunki fok (art. 2 ust. 1). Jedynym wyjątek od tego zakazu obejmuje produkty będące owocem polowania na foki, które stanowi źródło

¹ 3. Komisja ds. prawnych może również rozpatrywać z własnej inicjatywy kwestie dotyczące podstawy prawnej wniosków przedstawionych przez Komisję. Informuje ona wówczas w należyty sposób właściwą komisję.

utrzymania dla społeczności Eskimosów lub innych społeczności tubylczych, które mogą być przedmiotem handlu w ramach niekomercyjnej wymiany handlowej pomiędzy takimi społecznościami prowadzonej dla celów kulturowych, edukacyjnych lub obrzędowych (art. 1). Pojęcie „Eskimosa” zdefiniowano w art. 2 ust. 3a. Przedmiotowy wyjątek zdefiniowano dodatkowo w art. 3 ust. 2, który stwierdza, że zakaz nie ma zastosowania do „produktów z fok uzyskanych w drodze polowań prowadzonych przez społeczności Eskimosów, które to produkty są przedmiotem handlu w ramach komercyjnej wymiany na małą skalę, która ma podstawowe znaczenie dla zaspokojenia potrzeb osobistych i zapewnienia źródeł utrzymania lub dla celów kulturowych, edukacyjnych lub obrzędowych. Artykuł 2 ust. 7a definiuje „tradycyjne polowania”, a art. 2 ust. 7b definiuje „cel zapewnienia źródła utrzymania”¹ jako „zwyczajowe i tradycyjne stosowanie przez społeczności Eskimosów produktów wytwarzanych z fok do użytku bezpośredniego, osobistego lub rodzinnego w charakterze pożywienia, schronienia, paliwa, ubrań i narzędzi; do wyrobu i sprzedaży wyrobów rękodzielniczych z niejadalnych produktów ubocznych pozyskiwanych z fok do użytku osobistego lub rodzinnego; oraz do handlu wymiennego fokami lub częściami fok, jeżeli wymiana ma ograniczony zakres i komercyjny charakter, albo służy indywidualnej lub rodzinnej konsumpcji”. Wykładnia art. 2 pkt 4 wskazywałaby, że nie wolno dokonywać przywozu w celach handlowych nawet produktów z fok pochodzących ze społeczności Eskimosów.

Punktu preambuły we wniosku dotyczącym rozporządzenia w zmienionym brzmieniu wyraźnie wyjaśniają zaproponowany zakaz produktów z fok.

W punkcie -1 preambuły odwołano się do rezolucji Parlamentu Europejskiego, które wzywają do objęcia zakazem przywozu produktów z fok, i do rezolucji Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy. W punkcie 3 preambuły powołano się na „wyraźne dowody”, że foki zabijane w polowaniach komercyjnych są bezustannie narażone na ból, strach i cierpienie, oraz wskazano na zaniepokojenie wyrażane przez opinię publiczną, którego przejawy wymieniono szczegółowo w punkcie 3b preambuły. W punkcie 4 preambuły powołano się na obowiązujące lub planowane zakazy w ośmiu państwach członkowskich oraz w pięciu państwach niebędących członkami UE, które opierają się głównie na „względach etycznych związanych z dobrostanem zwierząt”. W punkcie 6 preambuły powołano się na likwidację „obecnego rozdrobnienia wewnętrznego rynku” oraz dodano odniesienie do obaw związanych z dobrostanem zwierząt i wzięto pod uwagę „problemy związane z ochroną środowiska”. W punkcie 10 preambuły znów powołano się na dobrostan zwierząt i zaniepokojenie związane z ewentualną ochroną, wyrażane ze strony opinii publicznej. Punkt 13 preambuły dotyczy odstępstwa ustanowionego na rzecz społeczności Eskimosów. W pewnym zakresie zaistniała niespójność wewnętrzna w tym punkcie preambuły oraz między tym punktem preambuły i przepisami normatywnymi. Jednak również w tym miejscu wydaje się, że zasadnicze znaczenie mają względy dobrostanu zwierząt. W świetle uzasadnień do poprawek względy dobrostanu zwierząt przemawiały za decyzją komisji o poparciu zaproponowanego przez Komisję wyjątku w odniesieniu do produktów z fok, które są zabijane i skórowane w sposób nieprzysparzający im bólu, strachu i cierpienia (zob. przykładowo uzasadnienie do poprawki 10: „Komercyjne polowania na foki są z natury niehumanitarne, ponieważ nie można w sposób skuteczny i konsekwentny stosować humanitarnych metod zabijania w naturalnym środowisku, w którym prowadzone są polowania. Ponadto polowania na foki odbywają się w

¹ Nie ma tego wyrażenia w tekście zaproponowanego rozporządzenia.

odległych regionach i prowadzone są przez tysiące osób na rozległych, niedostępnych terenach, co sprawia, że skuteczne monitorowanie polowań na fokę jest niemożliwe. W takiej sytuacji jedynie kompleksowy zakaz bez odstępstwa proponowanego przez Komisję zaspokoiłby żądania obywateli pragnących położyć kres handlowi produktami z fok”).

Nie zaproponowano zmiany podstawy prawnej z art. 95 i art. 133 WE, którą zaproponowała Komisja.

Należy zauważyć, że w pierwotnym wniosku Komisji przewidziano (poza szerzej ujętym odstępstwem w odniesieniu do produktów z fok uzyskanych w drodze tradycyjnych polowań prowadzonych przez społeczności Eskimosów) „możliwość ustanowienia odstępstw od ogólnie obowiązującego zakazu wprowadzania na rynek i przywozu do Wspólnoty lub wywozu z niej produktów z fok, w przypadku jeśli odpowiednie wymogi uwzględniające kwestię dobrostanu zwierząt zostaną spełnione. W tym celu należy określić kryteria, których spełnienie da pewność, że fokę są zabijane i skórowane w warunkach oszczędzających im ból, strach i cierpienie. Odstępstwa ustanawia się na poziomie Wspólnoty, aby w całej Wspólnocie panowały jednolite warunki handlu produktami objętymi odstępstwem a także, aby zapewnić dalsze sprawne funkcjonowanie rynku wewnętrznego” (punkt 11 preambuły i zob. art. 2 pkt 7). Artykuł 4 zezwalał na wprowadzanie na rynek, przywóz do Wspólnoty i wywóz z niej oraz tranzyt przez terytorium Wspólnoty produktów z fok, pod warunkiem że „otrzymano je z fok zabitych i oskórowanych w państwie na terenie którego, lub przez osoby wobec których, mają zastosowanie odpowiednie przepisy lub wymogi, stanowiące gwarancję, że fokę zostały zabite i oskórowane w sposób nieprzysparzający im bólu, strachu i cierpienia”, z zastrzeżeniem skutecznego wykonywania tych przepisów prawodawczych lub innych wymogów oraz istnienia odpowiedniego systemu certyfikacji, a także certyfikatów, etykietowania i oznakowywania tych produktów (art. 5, 6 i 7 dotyczyły odpowiednio odstępstw, certyfikatów oraz etykietowania i oznakowywania).

Należy ponadto zauważyć, że w projekcie sprawozdania zaproponowano system etykietowania oraz wyłączną podstawę prawną z art. 95. Komisja ostatecznie odrzuciła to rozwiązanie.

Podstawy analizy

Należy wyjaśnić, dlaczego wybór podstawy prawnej ma znaczenie. Z jednej strony Trybunał Sprawiedliwości wskazał na „znaczenie konstytucjonalne”¹ wyboru podstawy prawnej, gdyż Wspólnota podlega zasadzie kompetencji powierzonych. Oznacza to w praktyce, że Wspólnota może działać jedynie wówczas, gdy ustanawiające ją traktaty upoważniają ją do takiego działania.

Trybunał Sprawiedliwości sformułował spójny wykaz kryteriów, o których należy pamiętać przy analizie trafności wybranej podstawy prawnej.

(1) Wybór podstawy prawnej aktu musi być oparty na obiektywnych przesłankach, które mogą zostać poddane kontroli sądowej.

¹ Opinia nr 2/00 z dnia 6 grudnia 2001 r. w sprawie protokołu z Kartaginy, Rec. 2001, s. I-9713.

(2) Kryteriami takimi są w szczególności cel i treść aktu.

(3) Nie ma wpływu na powyższe fakt, że jakaś instytucja czynnie uczestniczy w pracach związanych z przyjęciem aktu, ani też prace wykonane z innego tytułu w dziedzinie objętej aktem czy wreszcie kontekst, w jakim akt został przyjęty”¹.

Rozważane podstawy prawne

Ze względów praktycznych przytaczamy poniżej stosowne postanowienia traktatu WE.

Artykuł 95

1. Na zasadzie odstępstwa od artykułu 94 i z zastrzeżeniem, że niniejszy Traktat nie stanowi inaczej, do urzeczywistnienia celów określonych w artykule 14 stosuje się następujące postanowienia. Rada, stanowiąc zgodnie z procedurą określoną w artykule 251 i po konsultacji z Komitetem Ekonomiczno-Społecznym, przyjmuje środki dotyczące zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich, które mają na celu ustanowienie i funkcjonowanie rynku wewnętrznego.

2. Ustęp 1 nie ma zastosowania do przepisów podatkowych, przepisów dotyczących swobodnego przepływu osób ani odnoszących się do praw i interesów pracowników najemnych.

3. Komisja w swoich wnioskach przewidzianych w ustępie 1 w dziedzinie ochrony zdrowia, bezpieczeństwa, ochrony środowiska naturalnego i ochrony konsumentów przyjmie jako podstawę wysoki poziom ochrony, uwzględniając w szczególności wszelkie zmiany oparte na faktach naukowych. W ramach swoich odpowiednich kompetencji Parlament Europejski i Rada starają się również osiągnąć ten cel.

4. Jeśli po przyjęciu przez Radę lub Komisję środka harmonizującego Państwo Członkowskie uzna za niezbędne utrzymanie przepisów krajowych uzasadnionych ważnymi względami określonymi w artykule 30 lub dotyczącymi ochrony środowiska naturalnego, lub środowiska pracy, notyfikuje je Komisji, wskazując powody ich utrzymania.

5. Ponadto, bez uszczerbku dla ustępu 4, jeśli po przyjęciu przez Radę lub Komisję środka harmonizującego państwo członkowskie uzna za niezbędne wprowadzenie przepisów krajowych opartych na nowych dowodach naukowych dotyczących ochrony środowiska naturalnego lub środowiska pracy ze względu na specyficzny problem tego Państwa, który pojawił się po przyjęciu środka harmonizującego, notyfikuje ono Komisji projektowane środki oraz powody ich wprowadzenia.

6. W terminie 6 miesięcy od notyfikacji określonych w ustępach 4 i 5 Komisja zatwierdza lub odrzuca przepisy krajowe, o których mowa, po sprawdzeniu, czy są one środkiem arbitralnej dyskryminacji lub ukrytym ograniczeniem w handlu między Państwami Członkowskimi i czy stanowią one przeszkodę w funkcjonowaniu rynku wewnętrznego.

W przypadku braku decyzji Komisji w tym terminie przepisy krajowe określone w ustępach 4 i 5 są uważane za zatwierdzone.

W przypadku gdy jest to uzasadnione złożonością sprawy i nie ma niebezpieczeństwa dla zdrowia ludzkiego, Komisja może notyfikować danemu Państwu Członkowskiemu, że okres, o którym mowa w niniejszym ustępie może być przedłużony na kolejny okres trwający do 6 miesięcy.

¹ Sprawa C-269/97 Komisja przeciwko Radzie Zb.Orz. 2000, s. I-2257, pkt 43 i 44.

7. *W przypadku gdy w zastosowaniu ustępu 6 Państwo Członkowskie zostaje upoważnione do utrzymania lub wprowadzenia przepisów krajowych uchylających środek harmonizujący, Komisja bada niezwłocznie, czy należy zaproponować dostosowanie tego środka.*
8. *W przypadku gdy Państwo Członkowskie zgłosi szczególny problem zdrowia publicznego w dziedzinie, która uprzednio stała się przedmiotem środka harmonizującego, informuje o tym Komisję, która bada niezwłocznie, czy należy zaproponować Radzie właściwe środki.*
9. *Na zasadzie odstępstwa od procedury przewidzianej w artykułach 226 i 227 Komisja i każde państwo członkowskie mogą wnieść sprawę bezpośrednio do Trybunału Sprawiedliwości, jeśli uznają, że inne państwo członkowskie nadużywa uprawnień przewidzianych w niniejszym artykule.*
10. *Powyższe środki harmonizujące obejmują, w odpowiednich przypadkach, klauzulę ochronną upoważniającą Państwa Członkowskie do podjęcia, z jednego lub więcej powodów pozagospodarczych, o których mowa w artykule 30, środków tymczasowych poddanych wspólnotowej procedurze kontrolnej.*

Artykuł 133

1. *Wspólna polityka handlowa jest oparta na jednolitych zasadach, zwłaszcza w odniesieniu do zmian stawek celnych, zawierania umów celnych i handlowych, ujednoczenia środków liberalizacyjnych, polityki eksportowej i handlowych środków ochronnych podejmowanych w przypadku dumpingu lub subsydiów.*
2. *Komisja przedkłada Radzie propozycje w celu wykonania wspólnej polityki handlowej.*
3. *Jeżeli istnieje potrzeba wynegocjowania umów z jednym lub większą liczbą państw albo organizacji międzynarodowych, Komisja przedstawia zalecenia Radzie, która upoważnia ją do rozpoczęcia koniecznych rokowań. Rada i Komisja są odpowiedzialne za zapewnienie zgodności umów będących przedmiotem rokowań z wewnętrznymi politykami i zasadami Wspólnoty.*
Komisja prowadzi te rokowania w konsultacji ze specjalnym komitetem wyznaczonym przez Radę w celu wsparcia jej w tym zadaniu i w ramach wytycznych, które Rada może do niej kierować. Komisja regularnie składa specjalnemu komitetowi sprawozdanie w sprawie postępu w rokowaniach.
Stosują się odpowiednie postanowienia artykułu 300.
4. *W wykonywaniu uprawnień przyznanych jej niniejszym artykułem Rada stanowi większością kwalifikowaną. ...*

Ocena

Komisja uzasadnia wybór podstawy prawnej z art. 95 i 113 WE w sposób następujący.

Wniosek oparty jest na art. 95 i 133 Traktatu WE. Przy sporządzaniu niniejszego wniosku Komisja w odpowiedni sposób uwzględniła orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości, w przypadkach, w których Trybunał określił warunki obrania za podstawę prawną art. 95.

Ponieważ wniosek ma na celu również zakazanie przywozu i wywozu produktów, o których mowa, pochodzących spoza Wspólnoty, konieczne jest także odwołanie się do przepisów art. 133. Wniosek ma w rzeczywistości podwójny wymiar, gdyż dąży jednocześnie do dwóch różnych celów (zakazu wewnątrzspółnotowego handlu oraz zakazu przywozu i wywozu), które są nierozzerwalnie związane, przy czym żaden nie jest wtórny i pośredni w stosunku do

drugiego.

Procedury ustanowione dla przyjęcia prawodawstwa wspólnotowego na podstawie, odpowiednio, art. 95 i 133 Traktatu WE, nie są ze sobą niezgodne.

Komisja przeanalizowała argumenty „za” i „przeciw” w sprawie ewentualności ustanowienia przez Wspólnotę na podstawie art. 95 WE praktycznie całkowitego zakazu handlu produktami z fok, ich przywozu i wywozu, zgodnie z propozycją zawartą w sprawozdaniu Komisji Rynku Wewnętrznego i Ochrony Konsumentów. Nie zaproponowano innych uzasadnionych podstaw prawnych, dlatego nie poddano ich analizie.

Argumenty przeciw art. 95

Zaproponowane rozporządzenie w brzmieniu zmienionym przez Komisję Rynku Wewnętrznego i Ochrony Konsumentów ma ustanowić całkowity zakaz wprowadzania na rynek, przywozu do Wspólnoty i wywozu z niej oraz tranzytu przez terytorium Wspólnoty produktów z fok, z zastrzeżeniem bardzo ograniczonego odstępstwa na rzecz produktów z fok pochodzących ze społeczności Eskimosów.

Zakaz uzasadniono zaniepokojeniem opinii publicznej bólem, strachem i cierpieniem, jakiego doświadczają foki (które Komisja określiła jako „zaniepokojenie obywateli i konsumentów o dobrostan zwierząt”), oraz rozdrobnieniem rynku wewnętrznego spowodowanym faktem, że niektóre państwa członkowskie zakazały lub zamierzają zakazać przywozu lub wyrobu produktów z fok.

Należy zbadać, czy taki zakaz można uznać za środek dotyczący rynku wewnętrznego. W sprawie reklamy tytoniu¹ Trybunał Sprawiedliwości w precyzyjny sposób wyjaśnił zakres art. 95: środki określone w art. 95 traktatu mają na celu poprawę warunków ustanowienia i funkcjonowania rynku wewnętrznego. Wykładnia tego artykułu, zgodnie z którą artykuł ten udziela prawodawcy wspólnotowemu ogólnej kompetencji do regulowania rynku wewnętrznego, byłaby sprzeczna nie tylko z brzmieniem postanowień traktatu WE dotyczących rynku wewnętrznego (art. 3 i 14), ale również niezgodna z zasadą określoną w art. 5 traktatu WE, zgodnie z którą Wspólnocie przysługują wyłącznie kompetencje powierzone².

Fakt, że niektóre państwa członkowskie ustanowiły zakaz produktów z fok lub zamierzają go ustanowić, oznacza, że istnieje rozdrobnienie rynku wewnętrznego, co może uzasadniać wydanie przepisów prawa.³

¹ Sprawa C-376/98, Niemcy przeciwko Parlamentowi Europejskiemu i Radzie, Zb.Orz. 2000, s. I-2247.

² Ibidem, pkt 83.

³ Sprawa C-201/03 *Swedish Match* [2004] Rec. I-11893: o ile samo stwierdzenie istnienia różnic między uregulowaniami krajowymi nie jest wystarczające do uzasadnienia zastosowania art. 95 WE, o tyle odmiennie jest w przypadku rozbieżności między przepisami ustawowymi, wykonawczymi lub administracyjnymi państw członkowskich mogących naruszać podstawowe swobody i wywierać w ten sposób bezpośredni wpływ na funkcjonowanie rynku wewnętrznego (pkt 29). Można również ustanowić przepisy prawa w celu zapobiegania przyszłym przeszkodom w handlu: sprawa C-350/92 Hiszpania przeciwko Radzie, Rec. 1995, s. 1985.

Jednakże całkowity zakaz niewątpliwie nie wesprze swobodnego przepływu towarów, chociaż w sprawie *Swedish Match*¹ Trybunał Sprawiedliwości stwierdził, że zakazy dotyczące wprowadzania do obrotu doustnych produktów tytoniowych „przyczyniały się do niejednolitego rozwoju [rynku towarów tytoniowych] i mogły stanowić przeszkody w swobodnym przepływie towarów”². Należy jednak pamiętać, że na rzecz orzeczenia Trybunału w sprawie *Swedish Match* przemawia fakt, iż zgodnie z art. 152 ust. 1 akapit pierwszy WE przy określaniu i urzeczywistnianiu wszystkich polityk i działań Wspólnoty zapewnia się wysoki poziom ochrony zdrowia ludzkiego oraz że w art. 95 ust. 3 WE wyraźnie stwierdzono, że w procesie harmonizacji należy zagwarantować wysoki poziom ochrony zdrowia ludzkiego³. Należy zauważyć, że dobrostan zwierząt nie został wymieniony wyraźnie w art. 95, tak jak ma to miejsce ze zdrowiem publicznym i ochroną środowiska. Nawet jeżeli dobrostan zwierząt uzasadniałby przyjęcie środka w odniesieniu do rynku wewnętrznego, można stwierdzić, że nie dobrostan zwierząt jest głównym czynnikiem uzasadniającym zakaz produktów z fok, lecz oburzenie opinii publicznej, jako że w razie przyjęcia całkowitego zakazu przywozu produktów z fok polujący na foki nie będą mieli żadnej motywacji do stosowania bardziej humanitarnych sposobów zabijania fok.

Należy ponadto zauważyć, że zakaz w sprawie *Swedish Match* miał jedynie częściowy charakter, gdyż pozostała część rynku wyrobów tytoniowych nie była nim objęta. W niniejszej sprawie rozpatrujemy zakaz całkowity, chyba że rynek produktów z fok można uznać za część większego rynku lub rynków skóry zwierzęcej, futer i olejów. W uzasadnieniu nic nie wskazuje, żeby takie rozwiązanie przewidziano w pierwotnym wniosku Komisji lub w jego wersji w brzmieniu zmienionym przez Komisję Rynku Wewnętrznego i Ochrony Konsumentów. Jednak nie ulega wątpliwości, że produkty z fok mogą konkurować z innymi produktami (np. skóry, olejki rybne). Konkretnie wykazanie w punktach preambuły, że produkty z fok stanowią część większych rynków, rzetelniej uzasadniłoby zakaz.

W istocie rozporządzenie nr 1523/2007⁴ zakazujące wprowadzania do obrotu oraz przywozu do Wspólnoty lub wywozu ze Wspólnoty skór z kotów i psów oraz produktów zawierających takie skóry powoływało się na istnienie rozbieżnych środków krajowych, które stanowiły przeszkodę dla handlu skórą w ogólności. Warto również zauważyć, że wprowadzenie zakazu przyspieszyło zaniepokojenie opinii publicznej. W punktach preambuły stwierdzono ponadto, że społeczeństwo jest zdezorientowane z powodu wielorakości wymagań prawnych w poszczególnych państwach członkowskich, które same stwarzają utrudnienie dla handlu (punkt 7) oraz że w celu zlikwidowania obecnego rozdrobnienia rynku wewnętrznego należy dokonać harmonizacji, której najskuteczniejszym i proporcjonalnym instrumentem przeciwdziałania barierom w handlu, jakie wynikają z rozbieżnych wymogów krajowych, będzie zakaz wprowadzania do obrotu we Wspólnocie oraz przywozu do Wspólnoty i wywozu ze Wspólnoty skór z kotów i psów oraz produktów zawierających takie skóry (punkt 8).

W braku podobnego uzasadnienia powołanie się na art. 95 wydaje się utrudnione, o ile nie niemożliwe.

¹ cytowana powyżej.

² Punkt 38.

³ Zobacz również ww. sprawę *tobacco advertising*.

⁴ Dz.U. L 343 z 27.12.2007, s. 1.

Pojawia się również pytanie, czy zaproponowany całkowity zakaz zdaje test proporcjonalności.

Należy w istocie zauważyć, że sprawozdawczyni Komisji Rynku Wewnętrznego i Ochrony Konsumentów pierwotnie zaproponowała system etykietowania¹. Taki system można opracować w taki sposób, żeby był zgodny z art. 95 i prawdopodobnie opierał się jedynie na art. 95. Jednak Komisja uznała, że system etykietowania będzie mniej skuteczny niż jej propozycja pierwotna, gdyż nie będzie miał mechanizmu wykonawczego. Komisja Rynku Wewnętrznego i Ochrony Konsumentów z następujących przyczyn odrzuciła propozycję Komisji dotyczącą odstępstwa, które zawierałoby system certyfikacji/etykietowania: *Komercyjne polowania na foki są z natury niehumanitarne, ponieważ nie można w sposób skuteczny i konsekwentny stosować humanitarnych metod zabijania w naturalnym środowisku, w którym prowadzone są polowania. Ponadto polowania na foki odbywają się w odległych regionach i prowadzone są przez tysiące osób na rozległych, niedostępnych terenach, co sprawia, że skuteczne monitorowanie polowań na foki jest niemożliwe. W takiej sytuacji jedynie kompleksowy zakaz bez odstępstwa proponowanego przez Komisję zaspokoiłby żądania obywateli pragnących położyć kres handlowi produktami z fok².* Stwierdzono również, że stworzenie i realizacja całościowego systemu etykietowania, który rozróżni produkty z fok zabijanych w sposób humanitarny i pozostałe produkty z fok, jest niemożliwe z prawnego, administracyjnego i praktycznego punktu widzenia³.

Argumenty na rzecz art. 95

Stwierdzono już, że w przepisach regulujących rynek wewnętrzny istnieją zakazy oparte na art. 95 (np. zakazy dotyczące używania substancji zawierających azbest lub niszczących ozon)⁴. Jednak zakazy te mają na celu ochronę zdrowia ludzkiego lub środowiska, o czym wyraźnie mówi art. 95 ust. 3. Zaproponowane rozporządzenie najbardziej zbliża się do rozporządzenia nr 1523/2007 zakazującego wprowadzania do obrotu oraz przywozu do Wspólnoty lub wywozu ze Wspólnoty skór z kotów i psów oraz produktów zawierających takie skóry, o którym już wspomiano. Zatem z prawodawstwie regulującym rynek wewnętrzny istnieją już przypadki całkowitego zakazu.

Konkretnie przy uwzględnieniu ww. orzecznictwa Trybunału stwierdza się⁵, że istnieją rzeczywiste lub potencjalne przeszkody dla swobodnego przepływu towarów, które mogą ingerować w funkcjonowanie rynku wewnętrznego. Przy uwzględnieniu wyroków Trybunału

¹ Zobacz projekt sprawozdania przedstawiony w Komisji Rynku Wewnętrznego i Ochrony Konsumentów oraz jego uzasadnienie: Sprawozdawczyni uważa zatem, że właściwie i solidnie skonstruowany obowiązkowy system etykietowania dawałby większe szanse na osiągnięcie obu celów polityki Parlamentu, umożliwiając opinii publicznej – poprzez świadomych konsumentów – o wiele bardziej skuteczny udział w zagwarantowaniu wysokich norm dobrostanu zwierząt, wspomagając zarazem społeczności Eskimosów. Wniosek taki wykazywałby również większą zgodność z przepisami UE i międzynarodowym prawem handlowym, zwiększając pewność i minimalizując ryzyko zaskarżenia przez państwo członkowskie lub kraje trzecie.

² Uzasadnienie poprawki 10 i 28 w sprawozdaniu IMCO.

³ Opracowanie prof. Ludwiga Krämera dla IFAW – International Fund for Animal Welfare [Międzynarodowy fundusz na rzecz zwierząt].

⁴ *Ibidem*.

⁵ Opinia doradcza Kate Cook z Matrix Chambers dla Respect for Animals (RFA).

w sprawach: C-434/02 Arnold André¹ oraz C-380/03 Niemcy przeciwko Parlamentowi i Radzie² uznaje się, że fakt, iż nie istnieje wewnątrzspółnotowy handel produktami z fok na dużą skalę, nie wyklucza przyjęcia środków wspólnotowych. W każdym razie uwzględniając punkt 4 preambuły w brzmieniu zmienionym poprawką 11 ze sprawozdania Komisji Rynku Wewnętrznego i Ochrony Konsumentów oraz ww. wyrok w sprawie C-350/92 Hiszpania przeciwko Radzie, nie można w uzasadniony sposób zaprzeczyć tezie, że rynek wewnętrzny ulega rozdrobieniu lub zakłóceniom.

W sprawie możliwości ustanowienia praktycznie całkowitego zakazu w formie zaproponowanej przez Komisję Rynku Wewnętrznego i Ochrony Konsumentów stwierdza się, że na podstawie ww. wyroku w sprawie C-380/03 Niemcy przeciwko Parlamentowi i Radzie zakaz taki można uzasadnić, jeżeli można wykazać, że nie doprowadzi do zakłóceń handlu wewnątrzspółnotowego innymi towarami. W sprawie Niemcy przeciwko Parlamentowi i Radzie Trybunał stwierdził, że zakaz reklamy tytoniu jest uzasadniony na tej podstawie, że wesprze swobodny przepływ przekazów medialnych, w których zamieszcza się taką reklamę. Wprawdzie Komisja powołuje się na niechęć opinii publicznej do handlu produktami z fok ze względu na niehumanitarne warunki, w jakich dokonuje się polowań na foki, jednak ani Komisja, ani Komisja Rynku Wewnętrznego i Ochrony Konsumentów w przyjętych poprawkach nie powołują się na możliwość wprowadzenia konsumentów w błąd skutkujący zakupem produktów z fok, których nie da się odróżnić od podobnych towarów wykonanych z innych materiałów (ubrania z futer, skórzane buty i torebki czy kapsułki omega 3). Uznaje się, że powyższy argument, należycie uzasadniony, jest najmocniejszym argumentem rynku wewnętrznego za nałożeniem restrykcji na handel produktami z fok. Jednak nie przedstawiono go w punktach preambuły do zaproponowanego rozporządzenia ani w uzasadnieniach poprawek.

Trybunał Sprawiedliwości stwierdził w sprawie British American Tobacco³, że jeżeli spełnione są warunki przyjęcia art. 95 TWE jako podstawy prawnej, prawodawca wspólnotowy nie może obrać innej podstawy prawnej z uwagi na fakt, że ochrona zdrowia publicznego jest czynnikiem decydującym o dokonywanych wyborach⁴, o czym Komisja Prawna wie doskonale, ponieważ zajmowała się tą sprawą.

Stwierdzono, że jeżeli spełniono warunki dla powołania się na art. 95 (o czym wyżej), prawodawca wspólnotowy może obrać tę podstawę prawną, nawet jeżeli to dobrostan zwierząt jest czynnikiem decydującym o dokonywanych wyborach legislacyjnych. Kłopot z tym rozwiązaniem polega na tym, że art. 95 ust. 3 mówi konkretnie o zdrowiu publicznym⁵, a nie o dobrostanie zwierząt. Jednak protokół nr 33 do traktatu WE brzmi następująco:

WYSOKIE UMAWIAJĄCE SIĘ STRONY,

¹ Zb.Orz. s. I-11825, pkt 38.

² Zb.Orz. 2006, s. I-11573, pkt 40 i 41.

³ Sprawa C-491/01 British American Tobacco (Investments) i Imperial Tobacco, Rec. 2002, s. I-11453.

⁴ Ibidem, pkt 62. W dalszej części czytamy: Ponadto zgodnie z art. 152 ust. 1 akapit pierwszy WE przy określaniu i urzeczywistnianiu wszystkich polityk i działań Wspólnoty zapewnia się wysoki poziom ochrony zdrowia ludzkiego, a w art. 95 ust. 3 WE wyraźnie stwierdzono, że w procesie harmonizacji należy zagwarantować wysoki poziom ochrony zdrowia ludzkiego.

⁵ „Komisja w swoich wnioskach przewidzianych w ustępie 1 w dziedzinie ochrony zdrowia, bezpieczeństwa, ochrony środowiska naturalnego i ochrony konsumentów przyjmie jako podstawę wysoki poziom ochrony”.

*PRAGNĄC zapewnić większą ochronę i lepsze poszanowanie dobrobytu zwierząt jako istot zdolnych do odczuwania,
PRZYJMUJĄ następujące postanowienie, które jest dołączone do Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską,
Przy formułowaniu i wykonywaniu wspólnotowej polityki rolnej i transportu oraz jej polityk dotyczących rynku wewnętrznego i badań, Wspólnota i Państwa Członkowskie w pełni uwzględniają wymagania w zakresie dobrobytu zwierząt, przy równoczesnym przestrzeganiu przepisów prawnych i administracyjnych oraz zwyczajów Państw Członkowskich związanych w szczególności z obyczajami religijnymi, tradycjami kulturowymi i dziedzictwem regionalnym.*

Trybunał Sprawiedliwości zauważył w sprawie Jippes¹, że zapewnienie dobrostanu zwierząt nie zalicza się do celów Traktatu, a protokół nr 33 nie ustanawia należycie określonej, ogólnej zasady prawa wspólnotowego, wiążącej dla instytucji wspólnotowych². Warto zacytować w całości pkt 76–79 tego wyroku.

Wreszcie mimo istnienia rozmaitych przepisów prawa pochodnego, w których powołano się na dobrostan zwierząt, w żadnym z nich nie stwierdzono, że potrzebę zapewnienia dobrostanu zwierząt należy uznać za ogólną zasadę prawa wspólnotowego.

Trybunał stwierdził jednak wielokrotnie, że zdrowie i ochrona zwierząt leżą w interesie Wspólnoty (sprawy połączone od 141/81 do 143/81 Holdijk i in., Rec. 1982, s. 1299; sprawa 131/86 Zjednoczone Królestwo przeciwko Radzie, Rec. 1988, s. 905; sprawa C-405/92, Rec. 1993, s. I-6133; zob. również sprawy Hedley Lomas i Compassion in World Farming).

Z tego względu Trybunał stwierdził w pkt 17 wyroku w sprawie Zjednoczone Królestwo przeciwko Radzie, że „w wysiłkach na rzecz osiągnięcia celów Wspólnej Polityki Rolnej nie można pomijać wymogów interesu publicznego, takich jak ochrona zdrowia i życia ludzi i zwierząt, które instytucje wspólnotowe muszą brać pod uwagę przy wykonywaniu swoich kompetencji”.

Protokół zmierza do wzmocnienia obowiązku uwzględnienia zdrowia i ochrony zwierząt, przewidując, że należy w pełni uwzględniać wymogi dobrostanu zwierząt w formułowaniu i realizacji polityki wspólnotowej, w szczególności w odniesieniu do Wspólnej Polityki Rolnej, przy jednoczesnym uznaniu różnic, jakie istnieją obecnie między przepisami prawa poszczególnych państw członkowskich, i rozmaitych nastawień w nich występujących. Można sprawdzić wypełnianie tego obowiązku w szczególności przy przeglądzie proporcjonalności środka.

Ponadto w orzeczeniu w sprawie Viames³ Trybunał stwierdził, że ochrona dobrostanu zwierząt stanowi uzasadniony cel związany z interesem ogólnym, którego znaczenie znalazło wyraz w szczególności w przyjęciu przez państwa członkowskie protokołu w sprawie dobrobytu [dobrostanu] zwierząt, załączonego do Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską.

¹ Sprawa C-189/01 Jippes i in., Rec. 2001, s. I-5689.

² Ibidem, pkt 71 i 73.

³ Sprawy połączone C-37/06 i C-58/06, Viames Agrar Handel i ZVK, Zb.Orz. 2008, . I-69.

Uznaje się jednak, że między art. 95 ust. 3 i protokołem nr 33 istnieje olbrzymia różnica. Przede wszystkim oba przepisy różnią się z systemowego punktu widzenia. Po drugie, występuje różnica językowa: art. 95 ust. 3 stanowi, że Komisja „przyjmie jako podstawę wysoki poziom ochrony”, podczas gdy protokół nr 33 stwierdza, że „należy w pełni uwzględnić”. Po trzecie, Trybunał wydaje się sugerować, że główna funkcja artykułu dotyczy spełniania zasady proporcjonalności.

Pojawiają się także sugestie, że protokołu nie stosuje się do dzikich zwierząt. Rzeczywiście, w niewielu sprawach, w których powoływano się na protokół przed Trybunałem Sprawiedliwości, postępowanie dotyczyło zwierząt domowych, jednak nie ma powodu zakładać, że protokół obejmuje takie ograniczenie (zob. np. odwołanie się w protokole do polityki badawczej).

Należy zauważyć, że w preambule do zaproponowanego rozporządzenia nie powołano się na protokół. Takie odniesienie mogłoby być wskazane.

Kwestia art. 133

Komisja stwierdza, co następuje:

Ponieważ wniosek ma na celu również zakazanie przywozu i wywozu produktów, o których mowa, pochodzących spoza Wspólnoty, konieczne jest także odwołanie się do przepisów art. 133. Wniosek ma w rzeczywistości podwójny wymiar, gdyż dąży jednocześnie do dwóch różnych celów (zakazu wewnątrzspółnotowego handlu oraz zakazu przywozu i wywozu), które są nierozdzielnie związane, przy czym żaden nie jest wtórny i pośredni w stosunku do drugiego.

Procedury ustanowione dla przyjęcia prawodawstwa wspólnotowego na podstawie, odpowiednio, art. 95 i 133 Traktatu WE, nie są ze sobą niezgodne¹.

Powyższe stwierdzenie wydaje się prawnie uzasadnione w odniesieniu do wniosku w brzmieniu zmienionym przez Komisję Rynku Wewnętrznego i Ochrony Konsumentów. Gdyby komisja przyjęła propozycję przyjęcia systemu atykietowania, przedstawioną w projekcie sprawozdania, konieczne byłoby powołanie się na art. 133, jako że środkiem ciężkości rozporządzenia byłoby funkcjonowanie rynku wewnętrznego.

Proporcjonalność

Protokół nr 30 do Traktatu stanowi, że „każda instytucja] zapewni również poszanowanie zasady proporcjonalności, zgodnie z którą każde działanie Wspólnoty nie może wykraczać poza to, co jest konieczne do osiągnięcia celów traktatu”.

Komisja stwierdza, co następuje:

Wniosek jest zgodny z zasadą proporcjonalności z następujących względów.

¹ Uzasadnienie, sekcja 3.

Etykietowanie produktów z fok nie może być uznane za rozwiązanie alternatywne do zakazu handlu tymi produktami, ponieważ etykietowanie stanowiłoby odpowiedź jedynie na pytania zaniepokojonych o dobrostan zwierząt obywateli i konsumentów, chcących wiedzieć czy i na ile metody zabijania i skórowania zwierząt stosowane w krajach prowadzących polowania na foki są zgodne z kryteriami określonymi w niniejszym rozporządzeniu. Jedynym środkiem, mogącym sprawić, że państwa prowadzące polowania na foki dostosują swoje przepisy i praktyki, jest wprowadzenie zakazu handlu.

W tej sytuacji wprowadzenie zakazu w połączeniu z możliwością ustanawiania odstępstw stanowi najmniej kłopotliwy środek, który może skutecznie przyczynić się do realizacji założonych celów.

W ramach niniejszego rozporządzenia należy ustanowić odpowiednie wymogi, w celu zapewnienia właściwego wykonania odstępstw od zakazu handlu. W tym celu należy ustanowić przepisy dotyczące systemów certyfikacji, oraz etykietowania i oznakowywania. Systemy certyfikacji powinny zapewniać certyfikację produktów otrzymanych z fok, które zostały zabite i oskórowane zgodnie z odpowiednimi, skutecznie stosowanymi wymogami, mającymi na celu zapewnienie, że foki są zabijane i skórowane w sposób nieprzysparzający im bólu, strachu i cierpienia.

Jako że rozporządzenie w brzmieniu zmienionym przez Komisję Rynku Wewnętrznego i Ochrony Konsumentów nie zawiera już sformułowania „środek mogący sprawić, że państwa prowadzące polowania na foki dostosują swoje przepisy i praktyki”, można zgłosić argument, że rozporządzenie jest nieproporcjonalne. Jednak wskazano, że orzecznictwo Trybunału w sprawie proporcjonalności ustanawia wysoką barierę dla argumentu dotyczącego zasady proporcjonalności.

Światowa organizacja handlu WTO

Realne jest zagrożenie złożeniem skargi w WTO: Kanada zażądała już podobno konsultacji ze Wspólnotą w ramach WTO w trybie porozumienia WTO o rozstrzyganiu sporów w sprawie zakazów, jakimi Belgia i Holandia obłożyły produkty z fok. Sekretariat szacuje koszty sprawy w WTO na 300 000–800 000 dolarów. Skutkiem takiego sporu mogą być środki odwetowe w postaci zwiększonych ceł eksportowych nakładanych na stronę naruszającą zobowiązania w ramach WTO.

Żeby objąć dany środek odstępstwem od innych przepisów GATT, musi on być objęty zakresem jednego z trzech wyjątków ustanowionych w art. XX GATT. Jedynym powszechnie przyjmowanym wyjątkiem jest ten przewidziany w art. XX lit. a), a mianowicie sytuacja, w której środek jest „niezbędny do ochrony moralności publicznej”. Najprawdopodobniej nie ma orzeczenia WTO w sprawie tego przepisu, jednak służba prawna Rady uważa, że „można bronić tezy, iż zabijanie i skórowanie fok w sposób przysparzający im bólu, strachu i cierpienia uważa się za niewłaściwe i że narusza ono względy moralności publicznej we Wspólnocie. Otrzymane przez instytucję wyrazy zaniepokojenia w tej sprawie mogą być tutaj pomocne”. Służba prawna Rady uważa jednak, że trudno byłoby Wspólnocie dowieść „niezbędności”, tzn. wykazać, że praktycznie całkowity zakaz przywozu stanowi jedyny sposób ochrony moralności publicznej obywateli Europy oraz że nie ma rozsądnej możliwości

zastosowania środka alternatywnego, takiego jak etykietowanie, zwłaszcza że pierwotny wniosek Komisji i towarzysząca mu ocena skutków regulacji opierały się na przyjęciu zakazu na mniejszą skalę i systemu certyfikacji/etykietowania. Jednak nie oznacza to, że nie można przedstawić uzasadnionego argumentu, iż system certyfikacji/etykietowania byłby nieskuteczny z uwagi na trudności w monitorowaniu połowań na foki i egzekwowaniu humanitarnej praktyki zabijania.

Żeby zakwalifikować się do zakresu wyjątku przewidzianego w art. XX lit. a), wszelki środek musi również spełniać wymóg zawarty we wprowadzeniu do tego artykułu (*chapeau*), że „środki takie nie są stosowane w sposób, który mógłby tworzyć narzędzie arbitralnej albo nieuzasadnionej dyskryminacji między krajami, gdzie panują podobne warunki”. Służba prawna Rady jest zdania, że „jest jasne, iż niemal całkowity zakaz bez możliwości uzyskania odstępstwa nie pozwoli na jakąkolwiek elastyczność, żeby uwzględnić szczególne warunki, jakie panują w różnych krajach eksportujących. Z tego względu służba prawna uważa, że takie rozporządzenie nie zdałoby pomysłnie testu „elastyczności”. Pogląd ten opiera się na sprawie Shrimp/Turtle, w której stwierdzono, że sekcja 609 amerykańskiej ustawy o gatunkach zagrożonych z 1989 r. (Endangered Species Act), która wymaga, żeby rząd USA zapewnił, że wszelkie krewetki przywożone do kraju są chwywane metodami, które chronią żółwie morskie przed przypadkowym dostaniem się do sieci połowowej dla krewetek, naruszała art. XX. Wskutek skarg Indii, Pakistanu, Malezji i Tajlandii zespół rozstrzygania sporów WTO orzekł w 1998 r. na niekorzyść embarga na krewetki, argumentując, że stanowi ono rodzaj środka jednostronnego, który „nie może wejść w zakres art. XX, jeżeli zagraża wielostronnemu systemowi handlu”.

Przeciwko temu rozwiązaniu podnosi się argument, że *chapeau* nie ma zastosowania, gdyż brak jest dyskryminacji, ponieważ zakaz stosowano by jedynie do handlu wewnątrz wspólnotowego oraz do wywozu i przywozu, lecz miało to miejsce również w przypadku amerykańskiej ustawy o gatunkach zagrożonych.

Ponadto stwierdzono, że *chapeau* nie ma zastosowania, ponieważ zaproponowane rozporządzenie nie realizuje celów związanych z handlem.

Wnioski

Zanim przedstawimy wnioski, należy stwierdzić, dlaczego działanie Wspólnoty musi opierać się na odpowiedniej podstawie prawnej. Wspólnocie przysługują jedynie kompetencje przyznane jej w Traktacie, które implikują kompetencje niezbędne do wykonywania danej kompetencji. Kompetencja legislacyjna Wspólnoty jest ograniczona przez Traktat, podobnie jak kompetencje państw członkowskich ogranicza konstytucja krajowa. Można ubolewać nad ograniczeniami kompetencji wspólnotowych nakładanymi przez Traktat, jednak Komisja Prawna, przedstawiając swój pogląd dotyczący trafności danej podstawy prawnej, musi wydać rzetelną i obiektywną opinię na temat tego, co pozostaje w zakresie, a co poza zakresem kompetencji wspólnotowych. Inne działanie pozostawałoby w sprzeczności z art. 6 traktatu UE: *Unia opiera się na zasadach [...] państwa prawnego*. Jednak zdarzają się sytuacje, w których najwyraźniej istnieje silna wola polityczna na rzecz podjęcia działania w szczególnym kierunku, a Traktat nagina się, żeby uzasadnić tę wolę polityczną.

Jeżeli zabraknie punktów preambuły podobnych do tych zawartych w rozporządzeniu o

skórkach kotów i psów (a najlepiej oceny skutków regulacji), niezwykle trudno będzie argumentować, że praktycznie całkowity zakaz przywozu produktów z fok ma uzasadnienie prawne. Wydaje się praktycznie niemożliwe uzasadnienie zakazu wyłącznie względami dobrostanu zwierząt, gdyż Traktat nie zawiera podstawy prawnej dotyczącej dobrostanu zwierząt. Przy uwzględnieniu sprawy reklamy papierosów niezwykle trudno byłoby przedstawić argumenty za wprowadzeniem takiego zakazu, ponieważ w tamtej sprawie można było oprzeć się na art. 95 ust. 3 oraz argumentować, że zakaz ułatwiał przepływ produktów, który w przeciwnym razie uległby zakłóceniom. Ponadto oczywiście możliwe jest przedstawienie argumentu, jak miało to miejsce wielokrotnie, że całkowity zakaz nie wesprze dobrostanu fok, gdyż polujący nie będą mieli zachęty do zastosowania bardziej humanitarnych metod zabijania.

Trudno będzie również argumentować, że zakaz mieści się w wymogach proporcjonalności, zwłaszcza przy uwzględnieniu uzasadnienia Komisji do jej pierwotnego wniosku, które można wykorzystać przeciwko instytucjom w ewentualnym sporze sądowym, mimo że protokół nr 33 może pomóc w jakimś stopniu.

Jednak możliwe jest przedstawienie argumentów za art. 95. Nie oznacza to, że takie argumenty zostałyby uznane przez Trybunał Sprawiedliwości. Wszelako żeby mieć choć szansę wygrania sporu, zaleca się Parlamentowi poprawienie przynajmniej preambuły do rozporządzenia, w przeciwnym razie może przegrać spór na tej podstawie, że rozporządzenie nie zawierało wystarczającego uzasadnienia.

Jeżeli chodzi o art. 133, odniesienie doń wydaje się konieczne z uwagi na skutki proponowanego rozporządzenia dla handlu międzynarodowego.

Wracając do sprawy WTO, wydaje się nieuniknione, że w razie przyjęcia rozporządzenia Wspólnota zostanie pozwana w skardze przed organ WTO. Uznaje się, że można zaakceptować wyjątek dotyczący "moralności publicznej", jednak może on zostać obalony przy teście „niezbędności” i również w tym przypadku uzasadnienie Komisji i ocena skutków regulacji mogą zostać wykorzystane przeciwko Wspólnocie. Ponadto pojawia się istotna wątpliwość, czy zakaz przejdzie „test elastyczności”, jaki zastosowano w sprawie Shrimp/Turtle .

Wniosek

Na posiedzeniu w dniu 31 marca 2009 r. Komisja Prawna postanowiła zalecić, 17 głosami „za”, jednym głosem „przeciw” i w braku głosów wstrzymujących się¹, że da się uzasadnić art. 95 i 133 traktatu WE jako podstawę prawną zaproponowanego rozporządzenia w zmienionym brzmieniu, pod warunkiem że do preambuły zostaną dodane punkty podobne do punktów preambuły do rozporządzenia o skórkach kotów i psów.

¹ W chwili głosowania końcowego obecni byli: Giuseppe Gargani (przewodniczący), Lidia Joanna Geringer de Oedenberg (wiceprzewodnicząca), Francesco Enrico Speroni (wiceprzewodniczący), Monica Frassoni (sprawozdawczyni), Carlo Casini, Bert Doorn, Nicole Fontaine, Neena Gill, Klaus-Heiner Lehne, Véronique Mathieu, Manuel Medina Ortega, Hartmut Nassauer, Aloyzas Sakalas, Eva-Riitta Siitonen, Jacques Toubon, Diana Wallis, Jaroslav Zvěřina, Tadeusz Zwiefka.

Z poważaniem

Giuseppe Gargani